

СПОРТИВНЕ ЖИТТЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Житомирсько-вінницький регіон в умовах нацистської окупації (1941—1944 рр.): проблеми розвитку спорту

Особливість суспільно-політичного становища на території Житомирсько-вінницького регіону в перші місяці нацистської окупації зумовила розвиток спортивного життя. По-перше, його налагодження окупаційною владою допускалося для організації спортивного дозвілля для німецьких військових та військових союзних армій. Водночас, як констатується в поодиноких тематичних дослідженнях, німецька влада намагалася використати спорт із пропагандистсько-політичною метою, насамперед для антирадянської агітації.

Тенденції розвитку спортивного життя

Ініціатива організації різних форм спортивного життя в перші тижні німецько-радянської війни йшла від націоналістичних організацій ОУЙ(Б) й ОУН(М) та української допоміжної адміністрації. Для націоналістів легалізована спортивно-фізкультурна робота сприймалася як можливість фізичної підготовки української молоді. Як зауважувалося, представники похідних груп ОУН(Б) та ОУН(М) на початку окупації в різних населених пунктах Житомирщини й Вінниччини разом з організацією місцевих органів влади почали створювати молодіжні організації «Січ», «Просвіта», Союз українського націоналістичного студентства (СУНС). Окрім іншого, їхнім завданням було охоплення націоналістичними впливами місцевої молоді через спортивні організації та військовий вишкіл. Порівняно найбільшого розвитку спортивне життя досягло у великих містах Житомирського генерального округу — Житомирі, Вінниці та Бердичеві.

Відповідно до статуту Житомирського обласного українського клубу (до кінця листопада 1941 р. у його межах діяла обласна мельниківська організація «Січ»), затвердженого 26 листопада 1941 р., до його складу разом із культурно-освітнім входив спортивний відділ. Цей відділ мав охоплювати акробатичну, важкоатлетично-штангістську

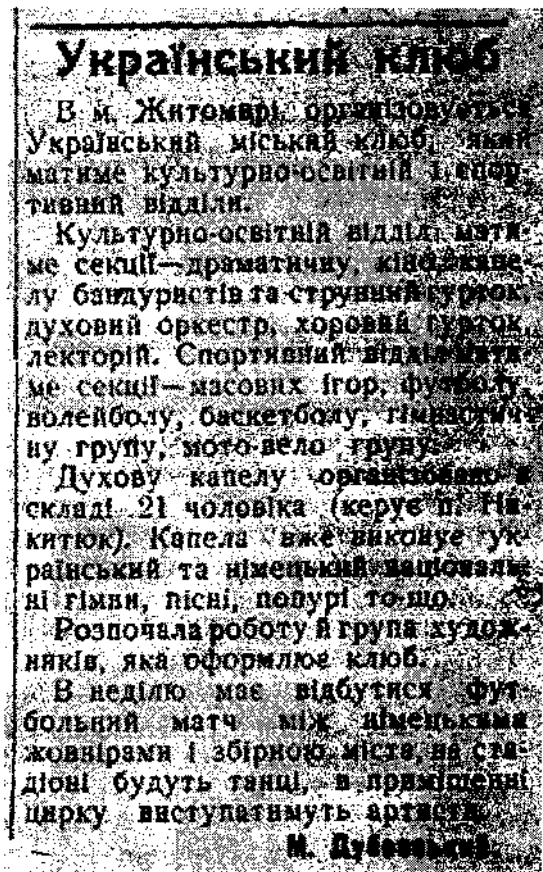
секції, гурток французької боротьби й боксу, фехтувальний гурток, футбольну, волейбольну, баскетбольну команди тощо. Уже 29 листопада 1941 р. склад спортивного відділу було дещо видозмінено: з важкоатлетично-штангістської секції виокремлювався гурток штангістів та організовувався гурток важкої і легкої атлетики, утворювався шахматно-шашковий гурток та лижна секція.

У цей же час на постійній основі до різних секцій спортвідділу було залучено 17 професійних спортсменів, з яких 10 — в акробатичний гурток, 4 — до гуртка французької боротьби та боксу. На початку 1942 р. до акробатично-циркової групи (реорганізований акробатичний гурток) входило 5, до футбольної команди — 25 та до інших спортивних секцій — 46 осіб.

Через відсутність належного розвитку більшості заявлених видів спорту в довоєнний час, наприклад, фехтування чи боксу, існування деяких гуртків перетворилося на формальність, їхній розвиток міг бути стриманий і окупаційною владою, а також відсутністю матеріально-технічної бази. У газеті «Українське слово» від 7 серпня 1941 р. міститься інформація, що серед запланованих секцій спортивного відділу українського клубу Житомира передбачалася мото-велогрупа. Але, очевидно, через специфічні матеріально-технічні труднощі організувати цей відділ не вдалося. Певною мірою індивідуальне забезпечення житомирян спортивним знаряддям протягом літа — осені 1941 р. могло відбуватися

через магазин «Спорт», який розміщувався в місті на вул. Геринга, 35 (перейменована гітлерівцями на початку окупації вул. Міської Ради; нині — вул. Михайлівська) і мав два відділи — культ-товарів та спортивний. Особливо значна кількість спорттоварів стосувалася зимових видів спорту. Інформації про функціонування магазину «Спорт» у Житомирі в подальшому немає. Джерельні відомості свідчать, що на початку осені 1941 р. відкриття спеціалізованого магазину спортивних товарів планувало міське управління Вінниці.

Повідомлення про створення в Житомирі Українського міського клубу зі спортивною секцією. Газета «Українське слово» (Житомир, 7 серпня 1941р.)

У Вінниці організація офіційної фізкультурної роботи відбувалася при культурно-освітньому відділі Вінницького міського управління. Насамперед розпочалося формування футбольних і волейбольних команд, які мали зустрічатися з командами Вермахту. У цей час найбільше охочих виявилось вступити до футбольної команди, адже згодом було оголошено про набір охочих лише до гімнастичної, волейбольної, баскетбольної, шахової та шашкової спортивних секцій. Міська секція фізкультури та спорту разом зі створенням футбольної команди організувала зал для спортивних занять у зимовий період та розпочала підготовку лижно-ковзанярської бази на території міського парку. Восени 1941 р. у Вінниці були

спроби провести міський чемпіонат із шахів та шашок. У відкритому 11 липня 1942 р. вінницькому міському парку діяв спортивний майданчик

З ініціативи культурно-освітнього відділу міського управління у Вінниці проводилася організація семінарів для підготовки шкільних учителів та інструкторів фізкультури. Адже фізкультура як навчальний предмет була введена до навчальних планів українських початкових та середніх шкіл на 1941—1942 н. р. Згодом на території генерального округу «Житомир» фізкультура була замінена гімнастикою. У 5-му, 6-му та 7-му класах її викладали в обсязі 1 год на тиждень.

Нацистське керівництво намагалось контролювати розвиток українського спорту, як і недопущення розвитку українського національного життя. Тому наприкінці 1941 — у 1942 рр. були ліквідовані «Січі», «Просвіти», СУНС. Усі заходи, що проводилися обласним українським клубом у Житомирі, затверджувалися німецькою комендатурою, а згодом і штатдткомісаром. Для унеможливлення нелегальної фізичної підготовки місцевої молоді при українському клубі в травні 1942 р. було заборонено існування будь-яких добровільних гуртків, передбачалася наявність лише професійних та напівпрофесійних працівників на штатних робочих посадах. *

В інших містах окупаційна влада більш лояльно ставилася до добровільних спортивних організацій. У Бердичеві з дозволу гебітскомісара в червні 1942 р. розпочалася організація добровільного спортивного товариства «Геркулес». Очевидно, що у складі товариства одразу була відкрита, як мінімум, легкоатлетична секція. Адже на 28 червня 1942 р. у Бердичеві на користь німецького ЧХ було заплановано проведення легкоатлетичних змагань та естафетного бігу. Хоча, можливо, що в цих змаганнях могли брати участь лише представники окупаційних сил. 28 червня 1942 р. у Бердичеві мав також відбутися футбольний матч між місцевою командою та збірною угорських військових. Як місцева футбольна команда, означена такою в офіційній періодиці, діяла футбольна дружина допоміжної поліції (відомо, що футбольна команда Бердичева існувала до кінця 1941 р.).

Українським спортивним товариствам намагалися протистояти об'єднання фольксдойче, зокрема нацистський «Союз молоді» («Гітлер-югенд»). У Житомирі ця організація, активним учасником якої був Анатолій Альбуль, організувала футбольні матчі. Альбуль висловлював бажання створити в місті «організацію молоді, яка повинна завадити "Січі"».

Розвиток футболу

Серед різних видів спорту найбільшого розвитку на окупованій території набув футбол. Один із перших футбольних матчів, які мали товариський характер, між українцями та німцями відбувся 17 серпня 1941 р. у Житомирі. Тоді, українська команда товариства «Січ» програла німецьким військовим із рахунком 1:6. У Бердичеві перший футбольний матч між збіркою футболістів міста та німецьких військових також пройшов у серпні 1941 р. і закінчився перемогою команди окупаційних військ із рахунком 6:2. У Вінниці перші задокументовані футбольні матчі українсько-німецького протистояння, результати яких, однак, невідомі, проходили 25 та 27 вересня 1941 р.

Найбільша кількість футбольних матчів між українцями та німецькими військовими відбулася в Житомирі. У місті, окрім власне команди «Січі», відповідно до повідомлень місцевої преси, при українському клубі вже із серпня 1941 р. функціонували команди «Тризуб» та «Сокіл». За період з 11 липня 1941 р. по 22 січня 1942 р. у Житомирі було проведено 15 українсько-німецьких футбольних матчів. Дослідник цього питання В. Гінда припускає, що за весь період окупації міста до кінця грудня 1943 р. тут було проведено близько 25 футбольних ігор. Практично в усіх матчах перемогу здобули німецькі військові. На думку вченого, головна причина поразок українців полягала в тому, що в Житомирі, як і в інших містах регіону, до війни не розвивався професійний футбол і до складу команд не входили професійні гравці. У тих же містах, де місцеві футбольні команди мали у своєму складі переважно професіоналів, здебільшого перемагали українці.

На території генерального округу «Житомир» більшість футбольних матчів між українськими збірними та командами окупаційних військ проходили протягом літа — осені 1941 р., у період адміністрації Вермахту. Уже до кінця року після утвердження цивільної адміністрації частина місцевих команд припинила своє існування. Подібна ситуація, наприклад, сталася в Бердичеві. Пізніше футбольні команди німецьких військових протистояли не лише українським збірним, а й одна одній та командам допоміжної поліції. Лише в Бердичеві до середини 1942 р. відбулося кілька таких футбольних поєдинків.

Циркова акробатика

Одним із видів спортивного життя, легітимізованого окупаційною владою, була циркова акробатика. Якщо у випадку футбольних баталій німці були їхніми безпосередніми учасниками, то відвідування в ролі глядачів акробатичних вистав було для них формою культурного дозвілля. Акробатичний гурток, який діяв при українському клубі в Житомирі, систематично проводив вечори циркової програми. Циркові виступи на концертах клубу зазвичай проходили разом із виступами мистецьких творчих сил у приміщенні українського клубу. Для літньої роботи дирекція українського клубу зверталася до штадкомісара Ф. Магаса з проханням закріпити за клубом приміщення Житомирського цирку.

Так, для організації власного спортивного дозвілля та з пропагандистських причин нацисти не заперечували проти розвитку деяких видів спорту.

Використані джерела

1. Вінницькі вісті (Вінниця). — 1941. — 12 вересня, 6 листопада.
2. Вінницькі вісті (Вінниця). — 1942. — 16 липня.
3. Гінда В. Житомирський спорт за нацистської окупації / В. Гінда // Волинські історичні записки : зб. наук. праць. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. — Т. 10. — С 106—111.
4. Гінда В. В. Освіта в роки німецької окупації у генеральному окрузі «Житомир» (1941—1944 рр.) : дис. канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / В. В. Гінда. — Черкаси, 2007. — 223 с
5. Гінда В. Український спорт під нацистською свастикою (1941—1944 рр.) / В. Гінда. — Житомир : Рута, 2012. — 500 с
6. Гінда В. Українсько-німецьке футбольне протистояння в Україні (на матеріалах окупаційної преси) / В. Гінда // Сторінки воєнної історії України : зб. наук. статей. — К., 2009. — Вип. 12. — С 201 - 212.
7. Голос Волині (Житомир). — 1942. — 28 січня, 25 лютого.
8. Держархів Вінницької обл., ф. Р-1395, оп. 1, спр. 29, арк. 44.
9. Держархів Житомирської обл., ф. Р-1151, оп. 1, спр. 2, арк. 68—68 зв.
10. Держархів Житомирської обл., ф. Р-1152, оп. 1, спр. 11, арк. 18, 28—28 зв., 48 зв., 65.
11. Держархів Житомирської обл., ф. Р-1153, оп. 1, спр. 36, арк. 1—6.
12. Держархів Житомирської обл., ф. Р-5013, оп. 2, спр. 22996, арк. 61 зв.
13. Нова доба (Бердичів). — 1941. — 19 серпня.